

Arbeidsmarktmobiliteit van ouderen

Jan-Willem Bruggink en Clemens Siermann

Werkenden van 45 jaar of ouder zijn weinig mobiel op de arbeidsmarkt. Binnen deze groep neemt de mobiliteit af met het stijgen van de leeftijd. Mobiliteit onder ouderen komt het minst voor onder mensen met een baan op middelbaar beroepsniveau en met een vast dienstverband. Relatief veel mobiliteit onder ouderen is er in de bedrijfsklassen horeca en zakelijke dienstverlening. Mobiele ouderen in de leeftijdscategorie 55–64 jaar werken gemiddeld minder uren per week dan die in de leeftijdscategorie 45–54 jaar.

1. Inleiding

De beroepsbevolking vergrijsd. In 1996 viel 34,1 procent van de beroepsbevolking in de leeftijdscategorie 45–64 jaar. In 2006 was dit opgelopen tot 39,5 procent. De regering streeft naar een meer dynamische arbeidsmarkt en een hogere participatie van ouderen. In dit artikel wordt de arbeidsmarktmobiliteit van werkende ouderen belicht. Hoeveel ouderen vinden een baan of wisselen van baan? Hoe lang zijn ouderen al actief in hun baan? En waarin onderscheidt de mobiele oudere zich van de niet-mobiele?

Methode

Op basis van de Enquête Beroepsbevolking 2006 is gekeken naar de ouderen die deel uitmaken van de werkzame beroepsbevolking. Onder ouderen wordt in dit geval de leeftijdsgroep van 45 tot en met 64 jaar verstaan. Voor een goede analyse wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen de groepen 45–54-jarigen en 55–64-jarigen.

Paragraaf 2 beschrijft de aantallen baanvinders en baanwisselaars. Baanvinders zijn mensen die korter dan een jaar geleden in hun huidige baan begonnen zijn. Binnen de groep van baanvinders zijn de baanwisselaars te onderscheiden. Dit zijn mensen die vanuit een substantiële baan overgestapt zijn naar een andere baan, waarbij de periode tussen beide banen niet meer dan drie maanden mag beslaan. Een substantiële baan is een baan van twaalf uur of meer per week. Iemand die minder dan vier jaar in de huidige baan¹⁾ zit, is bestempeld als mobiel. Langer dan vier jaar wordt gezien als niet mobiel. De groep mobiele werkenden is verder opgedeeld in een groep die in de huidige baan minder dan een jaar actief is (recent mobiel) en een groep die daarin tussen de één en de vier jaar actief is (niet-recent mobiel). De groep recent mobiele werkenden komt daarmee overeen met de groep baanvinders. Mobiliteit zegt overigens niets over de achterliggende drijfveren. Zowel (her-)intreding op de arbeidsmarkt, gedwongen ontslag als vrijwillige baanwisseling kunnen ten grondslag liggen aan mobiliteit. In paragraaf 3 worden de aantallen mobiele ouderen beschreven. Paragraaf 4 behandelt de eigenschappen van werkende ouderen, waarbij de groepen recent mobiel, niet-recent mobiel en niet-mobiel worden onderscheiden. Para-

graaf 5 gaat in op de samenhang van de achtergrondvariabelen die in de voorgaande paragrafen zijn behandeld.

2. Dynamiek neemt af met leeftijd

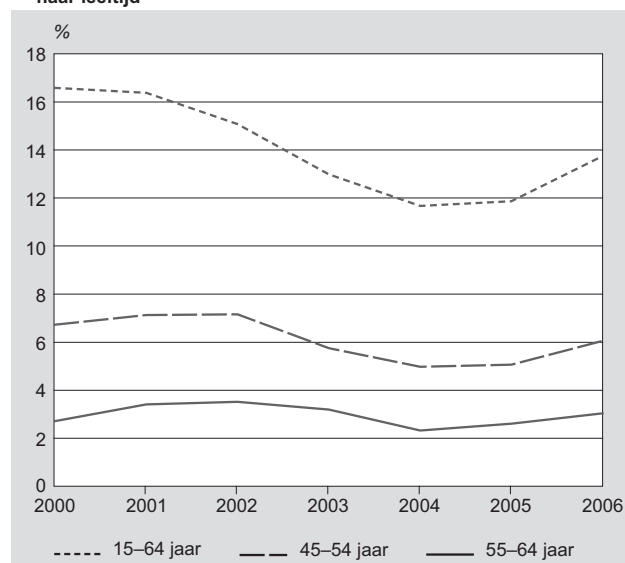
In 2006 waren er 131 duizend baanvinders van 45 jaar of ouder. Van hen waren er 25 duizend ouder dan 55 jaar. Dit betekent dat 6,1 procent van de werkzame beroepsbevolking van 45–54 jaar baanvinder was. In de leeftijdsklasse 55–64 jaar was dit 3 procent.

Een deel van deze oudere baanvinders was baanwisselaar. In de groep 45–54 jaar was bijna 3 procent van de werkzame beroepsbevolking baanwisselaar en bij de oudste groep was dit 1,1 procent. Dit betekent dat 48 procent van de baanvinders van 45–54 jaar tevens baanwisselaar was. Bij de 55–64-jarigen was dit 36 procent.

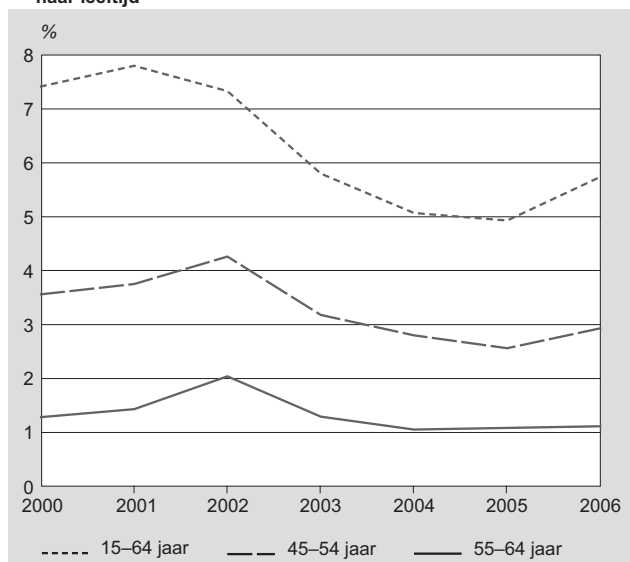
In vergelijking met de totale werkzame beroepsbevolking zijn de aantallen baanvinders en baanwisselaars onder ouderen beperkt. In 2006 waren er in totaal 972 duizend baanvinders. Dat is bijna 14 procent van de werkzame beroepsbevolking. Van deze baanvinders waren er 406 duizend baanwisselaars, ofwel 42 procent van de baanvinders. Dat is bijna 6 procent van de werkzame beroepsbevolking.

Er is niet alleen een relatie tussen leeftijd en het aantal baanvinders/wisselaars. De samenhang met de economische ontwikkeling is ook sterk. Aan het eind van de conjuncturele piek rond de eeuwwisseling was er veel meer dynamiek op de arbeidsmarkt dan in 2005 na enkele jaren van economische stagnatie. In 2006 ging de dynamiek weer wat omhoog, in lijn met de oplevende economie. Deze relatie tussen conjunctuur en arbeidsmarktdynamiek is zowel te zien bij de totale beroepsbevolking als bij de oudere groepen werkenden. Ouderen reageren echter wel wat trager op de ontwikkelingen in de economie.

1. Baanvinders als percentage van de werkzame beroepsbevolking naar leeftijd

2. Baanwisselaars als percentage van de werkzame beroepsbevolking naar leeftijd

3. Oudere werkende al lange tijd werkzaam in dezelfde werkring

Op basis van de baanduur is een onderscheid gemaakt tussen mobiele en niet-mobiele oudere werkenden. Als iemand korter dan vier jaar in de huidige baan actief is, wordt hij/zij aangemerkt als mobiel. Bij een baanduur van vier jaar of langer geldt iemand als niet mobiel.

In 2006 waren mensen van 45-64 jaar relatief weinig mobiel op de arbeidsmarkt. Binnen deze groep neemt de mobiliteit af met het stijgen van de leeftijd. Waar van de gehele werkzame beroepsbevolking ruim een derde mobiel was, gold dit nog maar voor minder dan een vijfde van de werkende 45-54-jarigen, ofwel 316 duizend mensen. Bij de leeftijdsgroep van 55-64 jaar was zelfs 90 procent niet mobiel. De groep mobiele werkenden bestond er uit 83 duizend mensen.

Dat de groep ouderen die meer dan vier jaar in de huidige baan actief is inderdaad weinig mobiel was blijkt uit de gemiddelde baanduur. Werkenden van 45-64 jaar die al langer dan vier jaar in hun huidige baan zaten, hadden die baan gemiddeld al 19 jaar.

In de leeftijdscategorie 45-54 jaar waren vrouwen iets vaker mobiel, in de oudste categorie waren ze juist minder mobiel. In de jongere categorie was er relatief vaak sprake van herintredende vrouwen.

Binnen de groep die mobiel is op de arbeidsmarkt is een onderscheid gemaakt in een groep die recent, het laatste jaar, mobiel was en een groep die al tussen de één en vier jaar in de huidige baan actief is en dus niet recent mobiel was.

Het aantal werkenden dat één tot vier jaar in de huidige baan zat was minder dan drie keer zo hoog als het aantal mensen dat korter dan een jaar in de huidige baan actief was. Deels komt dit doordat het aantal baanvinders in

2006 hoger was dan in de jaren daarvoor, dankzij de gunstige economische omstandigheden. Deels komt dat ook omdat dezelfde mensen meerdere keren baanvinders waren in een periode van vier jaar. Dit laatste gebeurt minder naarmate de leeftijd van de werkende oploopt. Voor de gehele werkzame beroepsbevolking gold dat de groep mensen die tussen de één en vier jaar in de huidige baan actief was ongeveer anderhalf keer zo groot was als de groep die recent mobiel was. Voor de 45-54-jarigen was deze verhouding 2,0:1 en voor de oudste groep 2,3:1.

Ouderen die mobiel zijn op de arbeidsmarkt zetten die stap dus meestal voor langere tijd. Jobhoppen komt onder hen maar weinig voor. Binnen de groep mobiele oudere lijken mannen nog iets vaker geneigd meerdere arbeidsmarktbevingen te maken dan vrouwen, vooral bij de werkenden van 55-64 jaar.

Staat 1
Baanmobiliteit naar leeftijd en geslacht, 2006

	Recent mobiel	Niet-recent mobiel	Niet-mobiel	Verhouding niet-recent mobiel: recent-mobiel	Verhouding niet-mobiel: recent-mobiel
15-64 jaar					
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	973	1 435	4 579	1,5	1,9
Mannen	537	785	2 679	1,5	2,0
Vrouwen	436	650	1 900	1,5	1,7
	%				
Totaal	13,9	20,5	65,5		
Mannen	13,4	19,6	67,0		
Vrouwen	14,6	21,8	63,6		
45-54 jaar					
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	106	210	1 414	2,0	4,5
Mannen	60	111	834	1,9	4,9
Vrouwen	46	98	581	2,1	4,0
	%				
Totaal	6,1	12,1	81,7		
Mannen	6,0	11,1	83,0		
Vrouwen	6,4	13,6	80,1		
55-64 jaar					
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	25	58	740	2,3	8,9
Mannen	18	39	479	2,1	8,4
Vrouwen	7	20	262	2,8	9,7
	%				
Totaal	3,1	7,0	89,9		
Mannen	3,4	7,2	89,4		
Vrouwen	2,4	6,8	90,8		

4. Welke ouderen zijn mobiel?

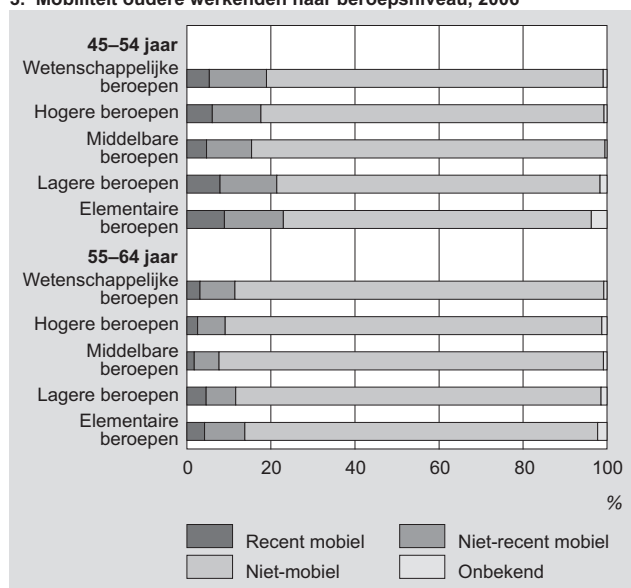
Hoewel arbeidsmarktmobiliteit onder ouderen minder vaak voorkomt is er toch een groep die op hogere leeftijd nog een baan vindt, al dan niet na een overstap uit een eerdere

baan. Deze groep mobiele ouderen onderscheidt zich in een aantal aspecten van de groep niet-mobiele werkenden.

4.1 Beroepsniveau

Mobiliteit van oudere werkenden hangt samen met het niveau van het werk. In beroepen van middelbaar niveau was de mobiliteit in 2006 het kleinst. Vooral in de lagere en in iets mindere mate in de hogere beroepsniveaus lag de mobiliteit hoger. Dit gold voor zowel 45–54-jarigen als voor 55–64-jarigen. Overigens werkte 38 procent van de ouderen in een beroep van middelbaar niveau, waarmee het de grootste groep was.

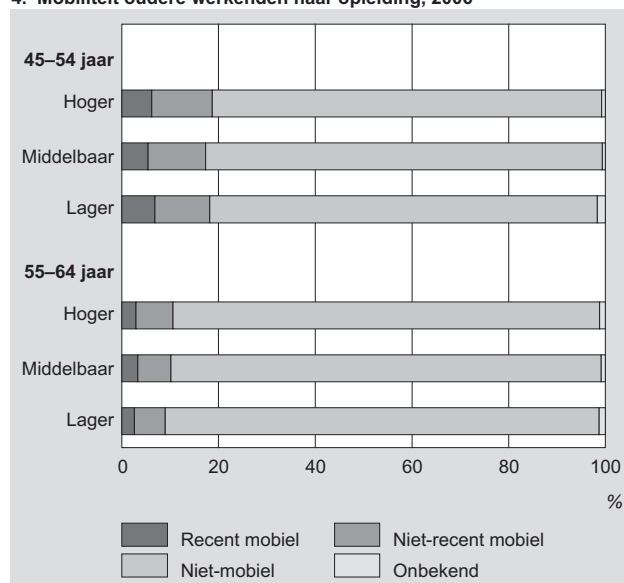
3. Mobiliteit oudere werkenden naar beroepsniveau, 2006

4.2 Opleiding

Het patroon dat zichtbaar is bij het beroepsniveau zien we in mindere mate ook bij het opleidingsniveau van de wer-

4. Mobiliteit oudere werkenden naar opleiding, 2006

kenden. In de groep 45–54-jarigen is te zien dat mensen met een middelbaar opleidingsniveau in 2006 het minst mobiel waren. Hoog- en laagopgeleiden waren iets mobieler. Bij de 55-plusser waren de laagopgeleiden het minst mobiel. Het opleidingsniveau hangt samen met het beroepsniveau, maar dit verband wordt zwakker naarmate het langer geleden is dat de opleiding werd afgerond.

4.3 Bedrijfsklasse

Op de arbeidsmarkt zijn er forse verschillen in mobiliteit per bedrijfsklasse. Zo is een lange baanduur van werkenden gebruikelijker in de landbouw, bij de overheid en in het onderwijs, terwijl korte baanduren veel voorkomen in de horeca, de zakelijke dienstverlening en de handel.

Ook bij ouderen zijn er verschillen in mobiliteit naar bedrijfsklasse. De mobiliteit onder ouderen was in iedere bedrijfsklasse weliswaar lager dan in de totale beroepsbevolking, maar de verschillen tussen de klassen vertonen

Staat 2
Mobiliteit oudere werkenden naar bedrijfsklasse, 2006

	Recent mobiel		Niet-recent mobiel		Niet-mobiel		Onbekend	
	45–64 jaar	15–64 jaar	45–64 jaar	15–64 jaar	45–64 jaar	15–64 jaar	45–64 jaar	15–64 jaar
	%							
Totaal	5,1	13,8	10,4	20,3	83,4	64,7	1,1	1,2
Landbouw, jacht en bosbouw	2,5	10,4	4,8	13,5	91,8	74,9	0,9	1,2
Industrie	4,8	12,1	9,9	17,3	84,3	69,7	0,9	1,0
Energie	3,0	13,7	6,8	15,3	87,3	69,2	2,8	1,9
Bouwnijverheid	5,7	14,8	9,3	17,9	83,8	66,6	1,1	0,7
Reparatie consumentenartikelen en handel	5,1	14,8	10,3	22,7	83,7	61,2	0,9	1,3
Horeca	7,0	25,2	14,5	26,8	77,2	44,9	1,2	3,1
Vervoer, opslag en communicatie	6,5	14,7	9,8	20,0	82,5	64,2	1,2	1,1
Financiële instellingen	3,8	13,4	6,9	19,3	88,7	66,6	0,6	0,7
Zakelijke dienstverlening	7,8	19,4	13,9	23,9	76,8	55,4	1,5	1,3
Openbaar bestuur, overheid	3,8	9,6	8,0	17,2	87,6	72,7	0,6	0,5
Onderwijs	3,3	8,3	7,1	18,4	88,5	72,2	1,1	1,1
Gezondheids- en welzijnszorg	4,7	11,5	12,9	20,8	81,3	66,5	1,1	1,2
Overige dienstverlening	4,1	13,3	9,5	20,3	85,5	64,3	0,9	2,1

overeenkomsten met die van de gehele arbeidsmarkt. Ook ouderen waren in 2006 vaak minder mobiel in de landbouw en het onderwijs en juist vaker mobiel in de horeca en de zakelijke dienstverlening.

Toch zijn er ook bedrijfsklassen waar de mobiliteit van ouderen afwijkt van het totale patroon. Zo waren er in de klassen zorg en industrie relatief veel mobiele ouderen. Aan de andere kant vielen de ouderen op die werkzaam zijn bij financiële instellingen. Zij waren erg weinig mobiel, terwijl de gemiddelde werknemer in deze bedrijfsklasse een middenpositie innam op het gebied van mobiliteit.

4.4 Dienstverband

De arbeidsmarktmobiliteit van ouderen hangt ook samen met het dienstverband. Ouderen van 45–54 jaar met een vast dienstverband waren in 83 procent van de gevallen niet mobiel. In de leeftijdsgroep van 55–64 was dit zelfs 91 procent. Hetzelfde patroon gold voor de ouderen die als zelfstandige werkten.

Bij de ouderen met een flexibel dienstverband was veel vaker sprake van mobiliteit. In de leeftijdsgroep 45–54 jaar was 36 procent recent mobiel en nog eens 24 procent niet-recent mobiel. In de leeftijdsgroep van 55–64 jaar met een flexibel dienstverband was de mobiliteit iets lager, maar was toch nog 43 procent korter dan vier jaar actief in de huidige baan.

Flexibele dienstverbanden kwamen het meest voor bij recent mobiele ouderen. In de leeftijdsgroep 45–54 jaar werkte 24 procent van de recent mobielen in een dergelijk dienstverband, bij de oudste groep zelfs 34 procent. Van deze werkenden met een flexibel dienstverband was bijna de helft uitzendkracht. Ruim een kwart had (nog) geen vast dienstverband. De rest was oproepkracht of had geen vaste uren.

Het aandeel vaste dienstverbanden was het kleinst bij de oudste groep mobiele werkenden. Als 55–64-jarigen nog een (andere) baan vonden, was dat vaak geen vaste baan.

4.5 Arbeidsduur per week

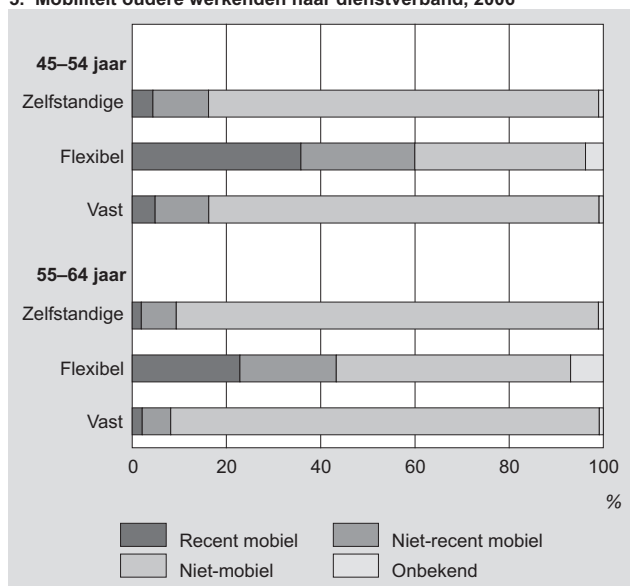
Werkenden van 55 jaar of ouder die nog mobiel waren op de arbeidsmarkt werkten minder uren per week dan gemiddeld. Als de baanduur korter was dan vier jaar werkten zij in 2006 gemiddeld ruim 31 uur. Mobile werkenden van 45–54 jaar werkten gemiddeld bijna 34 uur per week, wat nauwelijks minder is dan het gemiddelde over de gehele arbeidsmarkt. Mensen die niet mobiel zijn werkten gemiddeld ruim 35 uur. Leeftijd speelde hier geen rol.

Mogelijk hebben oudere (her)betreders van de arbeidsmarkt niet meer de ambitie om voltijds aan de slag te gaan.

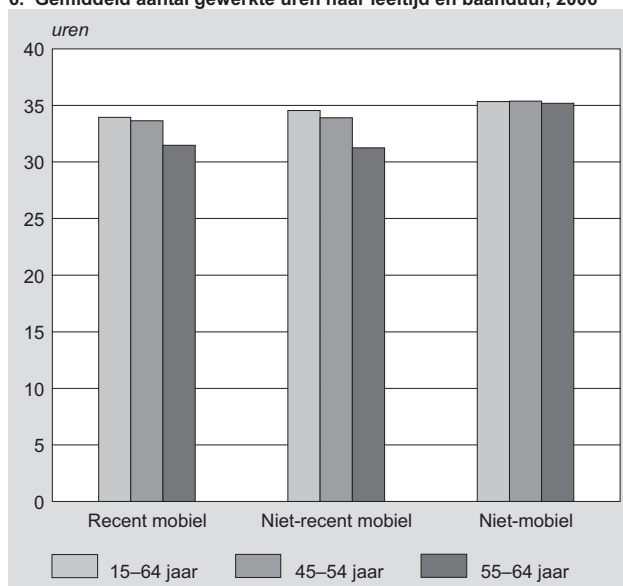
5. Netto-effecten van achtergrondvariabelen

In de voorgaande paragrafen zijn telkens van verschillende achtergrondvariabelen de afzonderlijke relaties met het mobiliteitsgedrag beschreven. Naast leeftijd en geslacht ging het daarbij om de variabelen beroepsniveau, opleiding, bedrijfsklasse, dienstverband en arbeidsuren per week. Om de netto-effecten van deze variabelen te achterhalen en om de omvang van hun bijdrage aan mobiliteit te kunnen bepalen, zijn logistische regressieanalyses uitgevoerd. Daarbij zijn de categorieën recent en niet-recent mobiel samengevoegd tot één categorie 'mobiel'. De analyses zijn uitgevoerd op zowel de werkzame beroepsbevolking van 15–64 jaar als op die van 45–64 jaar. Dit om inzichtelijk te krijgen of op hogere leeftijd de relaties tussen de achtergrondvariabelen en mobiliteit verschillen met die van de totale beroepsbevolking. In de staten 3 en 4 staan per achtergrondvariabele de ongecorrigeerde en de voor de onderlinge samenhang gecorrigeerde uitkomsten. De odds-ratio geeft een indicatie van de kansverhoudingen. De hoge odds-ratio's van de categorie 15–24 jaar kan door de gehanteerde afbakening niet als indicatie van de kansverhouding gezien worden. Dat neemt niet weg dat de kans op mobiliteit in de jongste categorie veel hoger is dan in de categorie van 55–64 jaar.

5. Mobiliteit oudere werkenden naar dienstverband, 2006

6. Gemiddeld aantal gewerkte uren naar leeftijd en baanduur, 2006

De uitkomsten laten zien dat voor de totale beroepsbevolking geldt dat met het oplopen van de leeftijd de kans op mobiliteit snel kleiner wordt. Zo is kans op mobiliteit van 35–44-jarigen bijvoorbeeld bijna vier keer zo groot als voor 55–64-jarigen. Bij een flexibel dienstverband is de kans op mobiliteit veel groter dan bij een vast dienstverband.

De gecorrigeerde uitkomsten laten ook zien dat het aantal gewerkte uren per week bij ouderen een grote invloed heeft op de mobiliteit. Als een 45–64-jarige minder dan 24 uur werkt is de kans op mobiliteit 65 procent hoger dan als hij/zij meer dan 36 uur werkt. In de totale werkzame beroepsbevolking is er bij deze variabele geen significant verschil.

Werkenden met een hogere opleiding zijn mobieler. Dit effect is voor ouderen minder sterk dan in de totale beroepsbevolking. Bij het beroepsniveau zijn het vooral de elementaire en lagere beroepen waar de kans op mobiliteit groot is.

Bij ouderen is de kans op mobiliteit bij vrouwen 22 procent (1/0,82) kleiner dan bij mannen. Dit is opvallend omdat de ongecorrigeerde scores de andere kant op wijzen. De grotere mobiliteit van vrouwen wordt dus verklaard door de andere achtergrondvariabelen en niet door het geslacht.

Binnen de groep 15–64 jaar valt verder de positie van de horeca op. Deze sector wordt gekenmerkt door veel mobiliteit van de daar werkenden. Deze hoge mobiliteit valt voor een behoorlijk deel weg als er gecorrigeerd wordt voor de andere variabelen. Een reden is de gemiddeld lage leeftijd van werkenden in deze sector. Bij ouderen is het verschil tussen de gecorrigeerde en de ongecorrigeerde waarde in de horeca veel kleiner.

Met behulp van de Wald chi kwadraat is berekend welke variabele netto de grootste weerslag heeft op de arbeidsmarktmobiliteit. De gecorrigeerde uitkomsten laten zien dat leeftijd de meest bepalende variabele is binnen de totale beroepsbevolking. Daarna volgen dienstverband en beroepsniveau.

Staat 3
Odds ratio's van achtergrondvariabelen ten aanzien van de mobiliteit op de arbeidsmarkt (15–64 jaar), 2006

	Ongecorrigeerd voor onderlinge samenhang		Gecorrigeerd voor onderlinge samenhang	
	Odds ratio	Rangorde bijdrage	Odds ratio	Rangorde bijdrage
Leeftijd		1		1
15–24	46,380		40,657	
25–34	8,951		9,076	
35–44	3,665		3,847	
45–54	2,053		2,144	
55–64 (ref)	1		1	
Geslacht		5		7
Man (ref)	1		1	
Vrouw	1,162		1,005	
Opleiding		6		5
Lager	1,111		0,979	
Middelbaar (ref)	1		1	
Hoger	1,125		1,484	
Beroepsniveau		3		3
Elementair	1,864		1,380	
Lager	1,538		1,310	
Middelbaar (ref)	1		1	
Hoger	1,084		1,009	
Wetenschappelijk	1,227		1,214	
Uren per week		7		6
12–24	1,120		0,998 ¹⁾	
25–35	1,036		0,989	
36 of meer (ref)	1		1	
Dienstverband		2		2
Vast (ref)	1		1	
Flexibel	10,025		7,385	
Zelfstandig	0,762		1,051	
Bedrijfsklasse		4		4
Landbouw, jacht en bosbouw	0,842		0,703	
Industrie	1,139		1,122	
Energie	1,140		1,236	
Bouwnijverheid	1,313		1,187	
Reparatie consumentenartikelen en handel	1,660		1,235	
Horeca	3,200		1,619	
Vervoer, opslag en communicatie	1,474		1,362	
Financiële instellingen	1,323		1,166	
Zakelijke dienstverlening	2,128		1,847	
Openbaar bestuur, overheid (ref)	1		1	
Onderwijs	1,005 ¹⁾		1,095	
Gezondheids- en welzijnszorg	1,320		1,358	
Overige dienstverlening	1,423		1,277	

¹⁾ Afwijking ten opzichte van referentiecategorie is niet significant.

Staat 4
Odds ratio's van achtergrondvariabelen ten aanzien van de mobiliteit op de arbeidsmarkt (45–64 jaar), 2006

	Ongecorrigeerd voor onderlinge samenhang		Ongecorrigeerd voor onderlinge samenhang	
	Odds ratio	Rangorde bijdrage	Odds ratio	Rangorde bijdrage
Leeftijd		2		2
45–54	2,053		2,228	
55–64 (ref)	1		1	
Geslacht		5		7
Man (ref)	1		1	
Vrouw	1,179		0,822	
Opleiding		7		4
Lager	0,976		0,792	
Middelbaar (ref)	1		1	
Hoger	1,057		1,236	
Beroepsniveau		4		5
Elementair	1,666		1,536	
Lager	1,514		1,526	
Middelbaar (ref)	1		1	
Hoger	1,133		1,103	
Wetenschappelijk	1,321		1,243	
Uren per week		3		3
12–24	1,589		1,655	
25–35	1,232		1,316	
36 of meer (ref)	1		1	
Dienstverband		1		1
Vast (ref)	1		1	
Flexibel	8,204		7,935	
Zelfstandig	0,917		0,939	
Bedrijfsklasse		6		6
Landbouw, jacht en bosbouw	0,577		0,618	
Industrie	1,287		1,265	
Energie	0,870		0,887	
Bouwnijverheid	1,310		1,491	
Reparatie consumentenartikelen en handel	1,374		1,375	
Horeca	2,061		1,877	
Vervoer, opslag en communicatie	1,488		1,353	
Financiële instellingen	0,910		0,880	
Zakelijke dienstverlening	2,104		2,025	
Openbaar bestuur, overheid (ref)	1		1	
Onderwijs	0,875		0,783	
Gezondheids- en welzijnszorg	1,624		1,397	
Overige dienstverlening	1,198		1,114	

In de leeftijdsgroep 45–64 jaar is het dienstverband het meest bepalend, terwijl leeftijd op de tweede plaats staat. Bij de ouderen komt het aantal gewerkte uren per week op de derde plek. Dit versterkt de idee dat de weinige ouderen die mobiel zijn op de arbeidsmarkt vooral mobiel zijn om minder uren te kunnen gaan werken. Geslacht speelt in beide groepen een relatief minder grote rol in het mobiliteitsgedrag.

Noot in de tekst

- ¹⁾ In de enquête beroepsbevolking wordt aan respondenten gevraagd hoe lang ze al werkzaam zijn in hun huidige werkkring. Uit de antwoorden op deze vraag is de baanduur bepaald. Als iemand in meerdere werkkringen actief is, geldt de duur van de eerste werkkring. Dit is de baan waarin de meeste uren gewerkt wordt.